

A kultúra nélkülözhetetlensége

Valójában mi a kultúra? Nem könnyű egyértelmű és minden szempontból pontos meghatározást adni, s nem csak azért, mert van a fogalomnak tágabb és szűkebb értelmezése is. A problémával foglalkozók sok meghatározást adtak már a kultúrának, igyekeztek meghatározni mibenlétét és jellemző vonásait. Egy amerikai szakkönyv – még 1954-ben – összesen 164 meghatározást közölt, ebből 157 egyetlen elméleti irányzathoz sorolható (a többi hét annak előzményeként került a 164 meghatározásba). Ebből is láthatjuk, hogy az előbbi számadaton kívül jóval több meghatározása lehet a kultúra fogalmának. A fogalom változásain túl elsősorban fel kell ismerni azokat a vonatkozásokat, amelyek meghatározzák az emberi lét és a kultúra kapcsolatát. A most az érdeklődő kezébe kerülő könyv – Maróti Andor: *A nélkülözhetetlen kultúra* – már címében is sejteti, hogy bizonyítani kívánja a kultúra nélkülözhetetlenségét. Valóban bizonyítani kell a kultúra szükségességét? A kultúra kifejezés mindennapos fogalmaink között van, gyakran szerepel a közéletben. Az is bizonyos, hogy – ez talán a természetes – homályban marad a fogalom lényege. A többség a művészettel azonosítja. Ez sem igaz, mert egy jó ízléssel berendezett lakás tulajdonosa jó „lakáskultúrával” rendelkezik, hiszen például a berendezési tárgyak alkalmazkodnak a lakás területi arányaihoz, megvilágításához és a belső tér adta lehetőségekhez, de nem kell feltétlenül művészi festményeknek lógni a falakon. Napi életünk használati tárgyainak is meg van a „kultúrája”, jelezve azt, hogy a kultúra szó jelentése sokkal több, mint amit – teszem azt – a média mondhat róla. A régészet is beszél különböző korok kultúrájáról, amelyből következtetni lehet az egykor élt emberek életmódjára, amelyben csak másodlagos a fellelt edények és eszközök formája, díszítése, amely az esztétikus megjelenése.

Az is biztos, hogy a kultúra hozzátartozik az emberi léthez, bár vannak olyan dolgok (olvasás, zenehallgatás, filmnézés stb.), amelyek részei a kultúrának, de lehet nélküle élni. A közvélemény a kultúrát a társadalmi lét zárt és szűk területének tekinti. Ezért nem ismeri fel annak nélkülözhetetlenségét az emberi életben. Van azonban a kultúrának egy másfajta megközelítése, amelyből világosan kiolvasható a kultúra és az emberi lét kapcsolata. Ez a hagyomány, amelynek egyes formái ma mindinkább muzeális értéknek számítanak, ám ez hajdanán szorosan kapcsolódott egy adott közösség életéhez, benne volt a mindennapi életben. Modern korunkban hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a hagyomány csak olyan életformában élt, amely nem változott, ez tette lehetővé a régi értékek fennmaradását. Ma, amikor minden felgyorsult, a hagyomány helyébe a divat lépett, ami éppen annyira társadalmi jelenség, mint a hagyomány volt, de folyamatosan átalakul, sok minden „kimegy a divatból”. A hagyomány a múlthoz, a divat a jelenhez kötődik, bár lehetnek hasonlóságai. A hagyomány a közösséghez való kapcsolódást jelenti, míg a divat a jelent jelenti, a hozzá való kötődés egyéni elhatározás kérdése. Ez kollektív és individuális egyszerre. A művészetek vonatkozásában a hagyományos művészet igyekszik megőrizni a régebben kialakult formát és tartalmat, a mai modern az előbbivel szemben az eredetiségre törekszik. A modern művészetben az alkotó személye döntő.

A sok kérdés között szerepe az is, hogy vajon eltűnik-e a hagyomány az életünkben? Az biztos, hogy semmilyen változás nem tüntetheti el a korábbi állapotot, csak átalakítja, de ez a forma tovább él közöttünk. Ilyenek jelennek meg az emberi

kapcsolatokban is. Gyakran összekeveredik a hagyomány és a szokás. A hagyomány mindig a közösség egészére vonatkozik, míg a szokás egyéni elhatározással válik gyakorlattá.

A példákat sorolni lehet, viszont a változó feltételek között fejlődik az egyén és a kultúrához való viszonya. Ebben fontos szerepe van a társadalmi azonosulásnak, a nemzeti kultúrának, a kultúra társadalmi terjedésének. A szerző elég részletesen foglalkozik a kultúra érvényesülésének területeivel: így a szimbolikus gondolkodással, a magasabb igényű gondolkodással, a szellemi alkotás folyamatával, a modern művészetek befogadásával, a tömegember és a tömegkultúra viszonyával, majd a szabadidő adta lehetőségekkel. A kultúra egysége és a különbségének lehetséges összhangja végigkísérte az emberiség történetét. Amíg a közösségi lét teljesen átfogta és meghatározta az emberek életét, együttműködésüket és a gyakorlat ismétlődő formáit szabályozták, mert a mechanikusan ismétlődő eljárások idővel követendő szokásokká váltak. Amint azonban a feladatok bizonyos fokú megosztásával megbomlott ez az egység, a koordinációt már szavakban megfogalmazott szabályok biztosították.

Az élet és a kultúra kapcsolatának tisztázásához szükséges a kultúra fogalmának meghatározása. Ez időről időre változott: az ókori latin nyelvben ez a fogalom a föld megművelésére és e tevékenység eredményére vonatkozott. A társadalom és a kultúra összefüggését Kant már az egyéni és a társadalmi lét ellentmondásában fogta fel. Szerinte mindenki egyéni érdekeinek érvényesítésére törekszik, ez hajtja az embert a társadalmi rang elérésére, individualitása ellentétes a kollektivitással. Kant szerint az ellentétek éleződése serkenti az egyént a változtatásra, ami társadalmi ellentétekre vezet. Az ellentétekben nem fejlődik a kultúra. Bár ezek oldására vannak szabályozók (alkotmány), de feltétlenül szükséges az emberek képzése. Ez számos irányzatot eredményezett, a felvilágosodás nagy gondolkodói számos elképzelést alkottak a kultúra kiterjesztésére. Az ehhez kapcsolódó érveket mutatja be Maróti Andor könyve, amely a kultúra lényegét nem tárgyiasult szellemi javakban, hanem azoknak az emberekre tett hatásában ismeri fel. Választ keres arra, hogyan egyeztethető össze a kultúrát szellemi értékeknek vélő és az életmódot, magatartást meghatározó felfogása.

(Maróti Andor: A nélkülözhetetlen kultúra. Budapest, 2013, united p.c. kiadó, 214 p.)